

Warszawa 26.04 .2022r.

Prof. dr hab. Grażyna Dryżałowska
Katedra Pedagogiki Społecznej i Pedagogiki Specjalnej
Zakład Integracji, Inkluzji i Edukacji Społecznej
Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego

Institut Pedagogiki UG
wpłynęło dnia .....
26.04.2022
A. Włóka

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Izabeli Pietrowskiej p.t.: **Zasoby polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się warunkujące ich powodzenie edukacyjne**, napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Teresy Zaniewskiej

Autorka, przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej podjęła społecznie ważną problematykę, dotyczącą zaburzeń w uczeniu się warunkujących powodzenie edukacyjne. Zaburzenia w uczeniu się, szczególnie dysleksja rozwojowa, to dobrze rozpoznany i opisany problem w literaturze przedmiotu, ale większość doniesień z realizowanych badań naukowych jest skoncentrowana na trudnościach szkolnych dzieci i młodzieży, konsekwencjach przeżywanych porażek dla ich szkolnej kariery i poszukiwaniu efektywnych metod wspierających uczniów z zaburzeniami w uczeniu się. Doktorantka podjęła próbę spojrzenia na zaburzenia w uczeniu się z perspektywy osób dorosłych. To podejście nowatorskie, niemal nieobecne w tym obszarze problemowym, bowiem skupione na próbie diagnozy uwarunkowań powodzenia edukacyjnego polskich i brytyjski studentów z zaburzeniami w uczeniu się w kontekście ich zasobów wewnętrznych i zewnętrznych.

Celem głównym dysertacji uczyniła, jak napisała we wstępie opracowania, ustalenie zasobów badanych polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się warunkujących ich powodzenie edukacyjne, natomiast za cel teoretyczny przyjęła „zbudowanie modelu uwarunkowań ich powodzenia edukacyjnego”.

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska liczy 452 strony wydruku komputerowego, składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, obszernej bibliografii (ss. 377 – 405) i aneksów.

W części teoretycznej, składającej się z trzech rozdziałów zostały omówione kwestie dotyczące zasobów. W pierwszym z nich w oparciu o dwie wybrane teorie: teorię sultogenezy A. Antonovsky'ego i teorię zachowania zasobów Stevana E. Hobfolla. Obie z nich posłużyły, zgodnie z informują zamieszczoną na s. 12 za „fundament budowy modelu zależności wewnętrznych i zewnętrznych zasobów” osób objętych badaniami - w tym projekcie studentów polskich i brytyjskich z zaburzeniami w uczeniu się. Taki teoretyczny model zasobów (nr. 3 , wg. opracowania własnego, Doktorantka prezentuje na s. 39), z podziałem na: zasoby wewnętrzne do których zakwalifikowała dwie zmienne; poziom

samooceny i poczucie koherencji oraz zasoby zewnętrzne, także z dwoma zmiennymi; wsparciem uzyskanym w szkołach wyższych i otrzymywaną pomocą psychologiczno – pedagogiczną. Z informacji zamieszczonych pod zaprezentowanym modelem wynika, że są to główne zmienne niezależne, których predykcyjne oddziaływanie na zmienną zależną - **powodzenie edukacyjne polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w rozwoju** będą poddane empirycznej weryfikacji. Potwierdza to model nr.8, s. 271, jego prezentacja to bardzo dobry zabieg wyraźnie podkreślający ramy teoretyczne tej rozprawy i intelektualny namysł Doktorantki nad jej wykorzystaniem. Inaczej oceniam tytuły rozdziałów tej części opracowania, opatrzenie każdego z nich niemal identycznym zapisem: **Powodzenie edukacyjne polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w rozwoju ....**, to w moim przekonaniu zbędne podkreślenie, które wbrew intencjom Autorki wprowadza niepotrzebne zamieszanie. Omawiane w nich problemy nie odnoszą się przecież tylko do studentów, a z pewnością nie tylko do studentów polskich i brytyjskich z zaburzeniami w uczeniu się, lepiej byłoby je zatem sformułować w ogólniejszy sposób. Nie zawsze dużo, skrupulatnie znaczy dobrze i tak się stało w tym przypadku. Rozumiem, że Doktorantka w tym i dwóch kolejnych rozdziałach tej części opracowania chciała, krok po kroku, wprowadzić czytelnika w konceptualizację własnych badań i ich nowatorski charakter. Treść i sposób narracji konsekwentnie, zostały temu zadaniu podporządkowane, to rzadki przypadek nie tylko w dysertacjach doktorskich. Doceniam ten fakt, ale tę samą rolę spełniłoby podsumowanie każdego rozdziału z wyraźnym odniesieniem omawianych problemów do obranej w tym projekcie grupy osób badanych - polskich i brytyjskich studentów.

W kolejnym II rozdziale, wbrew zapowiedzi zawartej w tytule, Doktorantka koncentruje się na specyficznych zaburzeniach w uczeniu się, wnikliwie je omawia, dokonuje ich selekcji i klasyfikacji wg, kategoryzacji M. Bogdanowicz (2011c, 2012e) dostosowując ją (tę klasyfikację), jak informuje na s. 46, do potrzeb badań własnych. Treść kolejnego podrozdziału tej części opracowania została skupiona na podkreśleniu znaczenia powodzenia edukacyjnego dla funkcjonowania uczniów szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych. To wnikliwy, niewątpliwie niezbędnym przegląd badań podejmowanych w tych obszarach, bowiem zaburzenia w uczeniu się i powodzenia edukacyjne to kluczowe pojęcia w zaprezentowanym projekcie badawczym. Nie rozumiem jednak, dlaczego został zamieszczony w rozdziale zatytułowanym : **Zasoby wewnętrzne warunkujące powodzenie edukacyjne polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się – badany problem w literaturze przedmiotu**. Argumentacja tej decyzji zamieszczona na s. 40 mnie nie przekonuje. Specyficzne zaburzenia w uczeniu się to jedna ze zmiennych niezależnych, a powodzenie edukacyjne to zmienna zależna, obie w taki właśnie sposób zostały zaprezentowane w modelu nr. 8 (patrz s. 271). Zasoby wewnętrzne, zgodnie z modelem 3 s. 39, to poziom samooceny i poczucie koherencji i to one właśnie powinny być w tym rozdziale opisane, ale tylko samoocenie poświęcono podrozdział 2.3 tego rozdziału, a o koherencji jako drugiej, głównej zmiennej ułożonej w zasobach wewnętrznych Doktorantka chyba zapomniała. Sądzę, że słuszniej byłoby zaburzeniom rozwojowym i powodzeniom edukacyjnym poświęcić oddzielny rozdział.

Ostatni, III rozdział: **Zasoby zewnętrzne warunkujące powodzenie edukacyjne polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się – badany problem w literaturze przedmiotu**, to trzy podrozdziały, każdy prezentuje poprawną analizę wybranych i zakwalifikowanych, w oparciu o teorię sultogenezy A. Antonovsky'ego, czynników określonych jako zasoby zewnętrzne (środowisko, pomoc psychologiczno - pedagogiczna i wsparcie w kontekście aktów prawnych).

Uważna lektura tej części opracowania, analiza treści każdego z rozdziałów i naniesione powyżej uwagi sprawiają, że mam kłopot z jednoznaczną oceną tej części opracowania. Dwieście pięćdziesiąt cztery strony tekstu - to nie tylko wnikliwy przegląd badań i doniesień dotyczących kluczowych problemów podjętych w tym opracowaniu, ale też znakomite podkreślenie nowatorstwa własnej koncepcji badawczej i procesu intelektualnych zmagania w jej tworzeniu. Mamy więc tutaj rzetelny przegląd literatury przedmiotu, w postaci argumentów uprawomocniających przyjętą przez Doktorantkę perspektywę badawczą opatrzoną autorskimi (własnego opracowania), licznymi, w tej części opracowania modelami (7), schematami (7), tabelami (7). I są trzy rozdziały, każdy oparty o rzetelną, skrupulatną analizę literatury przedmiotu, ale też szkolne błędy zaprzeczające umiejętności analitycznego, selektywnego wyboru treści w ich uporządkowanej prezentacji. Każdy z zaprezentowanych tutaj rozdziałów i podrozdziałów opatrzone odpowiednim do treści tytułem jest/ może być poprawnym wykładem, ale próba ich spięcia (uporządkowania), złożenia w jednoznaczną podstawę teoretyczną własnych badań za pomocą schematycznych tytułów, w mojej ocenie, nieudana. Część teoretyczna każdego naukowego opracowania to nie tylko zakreślenie teoretycznej podstawy badań własnych, ale też zaplecze do dyskusji wyników badań własnych. Doceniam zaangażowanie, trud i intelektualny wysiłek Doktorantki, ale uzyskane efekty nie są, w mojej ocenie, z nimi równoważne.

Część druga dysertacji Rozdział IV (ss. 259 - 283): **Metodologia badań własnych**, podzielona na 7 podrozdziałów - ich kolejność (zgodnie z informacją Doktorantki ze s.259) oparto o strukturę zaproponowaną przez E. Babbie (2019). W sumie 24 stron poprawnej prezentacji badań własnych. Autorka przejrzysto zaprezentowała cele badań oraz problemy badawcze; główne i szczegółowe oraz odpowiadające im hipotezy, chociaż w badaniach eksploracyjnych (podejście we wnioskowaniu statystycznym obejmujące opis, wizualizację i badanie zebranych danych), nie ma potrzeby zakładania hipotez. Zmienne i wskaźniki zaprezentowano w modelu 9 s. 272. Informacje o wykorzystanych metodach, technikach i narzędziach badawczych zadowolające. Doktorantka skrupulatnie opisała strategię planowania badań porównawczych i proces ją poprzedzający (badania pilotażowe), także kryteria doboru osób badanych – studentów polskich i brytyjskich z zaburzeniami w uczeniu się i bez zaburzeń w sumie 4 badane grupy studentów polskich i brytyjskich z zaburzeniami w rozwoju w tym odpowiednio 2 grupy podstawowe 2 grupy kontrolne - polscy i brytyjscy studenci z i bez zaburzeń w uczeniu się. Badaniami objęta imponującą liczbę 2026 studentów polskich i brytyjskich w tym 260 studentów ze zdiagnozowanymi zaburzeniami w uczeniu się, podzielonych na cztery grupy ale w modelu nr.8: **Charakterystyka badanej zbiorowości** tych

danych brakuje, szkoda bo to ważna informacja w ocenie prezentowanych analiz zgromadzonych faktów badawczych, sformułowanych wniosków i ich interpretacji, a także podkreślenia obszerności tego projektu badawczego. Niepełne informacje o liczbie badanych osób z podziałem na 2 grupy polskich i brytyjskich studentów z podziałem na płeć zamieszczono dopiero na s. 291, a w **tab. 10: Specyficzne zaburzenia w uczeniu się** s. 292 liczbę badanych osób w obu grupach studentów polskich i brytyjskich z podziałem na tych z zaburzeniami i bez zaburzeń. To spóźniona prezentacja ogólnej liczby badanych osób i w każdej z wydzielonych grup objętych badaniami. Taka informacja z uwzględnieniem wszystkich zmiennych (wiek, płeć, środowisko życia, posiadanie lub nie zaburzeń w uczeniu się należało, w mojej ocenie, zamieścić w odpowiednio zatytułowanej tabeli w podrozdziale 4.6 rozdz. IV.

Cenna, jak sądzę, w tym opracowaniu jest drobiazgową konceptualizacją badań własnych uzupełniona, starannie wybranymi wynikami badań realizowanych w Polsce i na świecie, a których obszerną prezentację Autorka zamieściła w części teoretycznej i jest to jednocześnie uzasadnienie dla sformułowanych problemów głównych i szczegółowych. To zabieg słuszny, pozwolił bowiem czytelnikowi „wejść” – uczestniczyć w budowaniu wraz z Autorką koncepcji badawczej i osłabił, co bardzo istotne, poczucie oczywistości hipotetycznych założeń. W tym rozdziale bardzo widoczna jest dbałość Autorki o precyzyjną prezentację korelatów, zmiennych i wskaźników, zaprojektowanych badań, także narzędzi do weryfikacji empirycznej przyjętych założeń. To budzi szacunek i uznanie, chociażby ze względu na liczbę sformułowanych problemów , (główny problem badawczy, osiem problemów dotyczących zasobów/ czynników wewnętrznych i zewnętrznych i dziewięć problemów szczegółowych je uzupełniających i jeszcze odpowiadające im hipotezy). Do tego trzy narzędzia badawcze w dwóch wersjach językowych: polskiej i angielskiej. Autorka dysertacji nie ustrzegła się jednak, mimo tej skrupulatności, pewnych, wspomnianych powyżej niedomówień.

Kolejny, VI rozdział opracowania: **Analiza wyników badań własnych** to pięć podrozdziałów . Dwa ostatnie z nich 5.4. najobszerniejszy (ss. 298 – 350) , podzielony na pięć kolejnych podrozdziałów i 5.5 to zasadnicza prezentacja analizy wyników badań. Wszystkie podrozdziały mają niemal takie same, schematyczne tytuły odnoszące się do sformułowanych hipotez odpowiadających głównym problemom badawczym . Do ich testowania wykorzystano nieparametryczny test Wilcoxsona. Zaprezentowane w nich analizy nie budzą zastrzeżeń. Prezentacja argumentów pochodzących z badań (faktów badawczych) uzasadnia zaprezentowane, w każdym z nich, wnioski. Każdy z nich kończy **Dyskusja wyników** - Konfrontacja własnych wyników badań z badaniami innych autorów np. Kirenko, Byra (2011) Bogdanowicz, Kavkler (2012), Pollak (2012) i wielu innych, to nie tylko zabieg słuszny wzmacniający dokonaną przez Autorkę interpretację wyników badań własnych , ale także podkreślający jej obszerną wiedzę w tym zakresie.

O ile w podrozdziale 5.4 przeprowadzone analizy statystyczne miały na celu „ustalenie i porównanie poziomu samooceny, poczucia koherencji, zakresu uzyskanego wsparcia w szkołach wyższych, zakresu otrzymanej pomocy psychologiczno - pedagogicznej oraz wskazanie podstawowych zależności między nimi a powodzeniem edukacyjnym badanych

polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się i (...) w porównaniu z grupami studentów bez zaburzeń” (s. 351), o tyle w podrozdziale 5.5. podjęto próbę „stworzenia modelu obrazującego wzajemne relacje między wybranymi zmiennymi w grupie polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się” (s.351). W tym celu wykorzystano metodę równań strukturalnych. Wyniki tych analiz przedstawiono w tabeli 25 i w oparciu o nie utworzono dwa modele. Model 10: **Model uwarunkowań powodzenia edukacyjnego badanych polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się** (s. 353), i model 11: **Model regresji strukturalnej przedstawiający oddziaływanie zmiennych na powodzenie edukacyjne oraz sieci zależności między zmiennymi i siły tych zależności**, (s. 357). I są to modele wzajemnie się uzupełniające, podobnie jak interpretacje zamieszczone pod każdym z nich. Tym samym cele określone dla tego projektu badawczego zostały zrealizowane. Przyznać muszę, że konsekwencja Doktorantki w ich realizacji jest godna uznania. **Zakończenie** to ostatni fragment tego opracowania. Tutaj Doktorantka prezentuje wskazówki zalecane prowadzącym zajęcia dydaktyczne ze studentami ze specyficznymi trudnościami w czytaniu i pisaniu w ramach pomocy i wspierania takich studentów wprowadzonego w SGGW w Warszawie oraz indeks działań systemowych, opracowanych w oparciu o analizy zrealizowanych i zaprezentowanych w dysertacji badań własnych, które powinny być, zdaniem Doktorantki, wdrożone w szkołach wyższych dla podnoszenia zasobów wewnętrznych i zewnętrznych – w efekcie, powodzenia edukacyjnego studentów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się.

Reasumując: Mimo krytycznych uwag przedstawionych w recenzji odnoszącej się do przedłożonej dysertacji doktorskiej mgr Izabeli Pietrowskiej uważam, że badania w niej zaprezentowane są interesujące dla pedagogiki, tak w kontekście wniosków z nich wynikających jak też możliwych, dalszych perspektyw badawczych. Tym samym uznaję, że przedstawiona rozprawa: Izabeli Pietrowskiej p.t.: **Zasoby polskich i brytyjskich studentów ze specyficznymi zaburzeniami w uczeniu się warunkujące ich powodzenie edukacyjne**, napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Teresy Zaniewskiej spełnia wymogi sformułowane w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r o stopniach i tytułach naukowych oraz stopniach i tytułach w zakresie sztuki i wnoszę o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Z poważaniem Prof. Grażyna Dryżałowska

